

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER DEL PI, 12, 7-
11, (CIUTAT VELLA, BARCELONA)

Codi MUHBA: 032/08

Data de la intervenció: 26 de febrer al 29 de febrer de 2008.

Núm. Expedient DGPC: 437 K121 NB

Meritxell Nasarre Solans
Barcelona, Octubre 2010

ÍNDEX

- 1. Fitxa tècnica**
- 2. Situació de la intervenció**
- 3. Motivacions i objectius de la intervenció**
- 4. Notícies històriques i intervencions anteriors**
- 5. Metodologia**
- 6. Descripció dels treballs realitzats**
- 7. Conclusions**
- 8. Bibliografia**

ANNEXES

Repertori estratigràfic

Documentació gràfica

- **Documentació fotogràfica**
- **Documentació planimètrica**

FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	C/ del Pi, 12, 7-11
UBICACIÓ	Ciutat Vella (Barcelona)
COORDENADES UTM	X: 431025 m Y: 4581818 m Z: 9,2 m s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	Del 25 de febrer al 18 de març de 2008
PROMOTOR	Fecsa-Endesa
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Meritxell Nasarre Solans

2. Situació de la intervenció

El seguiment arqueològic que s'ha efectuat, i del qual presentem la memòria, s'ha portat a terme al nucli antic de Barcelona, concretament al carrer del Pi, al barri Gòtic, una zona que es correspon amb la part de plana quaternària formada per argiles típiques d'aquesta zona del Pla de Barcelona.

El terme municipal de Barcelona se situa bàsicament sobre una superfície gairebé plana (el Pla de Barcelona). El Pla de Barcelona és limitat per la Serralada de Collserola, i a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc que és el punt més elevat, pels turonets dels Ollers, del Tàber, de les Fazies, de la Bota, fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El Pla inclinat, els turons arran de mar, i el pla de baix, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

Des del punt de vista urbanístic la ciutat de Barcelona consta de diverses àrees. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, on la ciutat restà reclosa fins a la desaparició de les muralles durant

el segle XIX. Aquest espai inclou, d'una banda, un nucli central anomenat barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana i, de l'altra, un seguit de ravals situats al seu voltant que es van formar en època medieval, i que quedaren englobats dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir la Rambla i el Raval (on es localitza la zona estudiada), varen començar a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins del tercer recinte fortificat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

Al nord de la ciutat antiga s'estén l'Eixample, una àmplia zona quadriculada planificada a la segona meitat del segle XIX, segons el pla d'Ildefons Cerdà, un cop s'havien enderrocats les muralles que encerclaven la ciutat i que oprimia el seu desenvolupament.

3. Motivacions i objectius de la intervenció

El seguiment arqueològic de la present memòria es va originar arran d'una obra promoguda per l'empresa FECSA ENDESA per tal de realitzar una estesa de cable subterrani de baixa tensió (llicència municipal: FECZE0287107-A). Com que l'àrea afectada forma part d'una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric de la ciutat de Barcelona, es va plantejar la necessitat de realitzar una intervenció arqueològica preventiva.

El control arqueològic de l'obra s'encarregà a l'empresa de gestió arqueològica ATICS, S. L., i l'arqueòloga Meritxell Nasarre en va assumir la direcció tècnica. Els treballs de control es dugueren a terme entre els dies 25 de febrer i 18 de març de 2008, sota la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Pel que fa als treballs de la realització de la rasa i d'estesa de cable, van ser executats per l'empresa Redes Bcn UT.

Amb el seguiment arqueològic, es pretenia, d'una banda, localitzar i documentar possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, i, de l'altra banda, i relacionat amb la primera, obtenir la màxima informació possible de l'àrea afectada per tal de complementar els estudis realitzats fins a l'actualitat.

En concret, i pel que fa a la intervenció arqueològica que ens ocupa podem dir que:

- Es troba dins una de les zones pertanyent al *suburbium* de la ciutat romana a prop de la muralla i a poca distància de construccions d'època romana.
- A la zona s'ha documentat l'existència d'enterraments neolítics.
- Es troba a prop d'una de les vies d'entrada a la ciutat en època romana, medieval i moderna.
- A prop hi ha l'església de Santa Maria del Pi, començada a construir en la dècada de 1320, tot i que hi ha documentada una església amb la mateixa advocació des de finals del segle X.

Els objectius immediats es centren doncs en recuperar les possibles restes arqueològiques que puguin aparèixer durant la realització de les obres per a la instal·lació d'uns cables de baixa tensió.

4. Notícies històriques i intervencions anteriors

Notícies històriques

La zona intervinguda va formar part del *suburbium* de la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, ciutat romana fundada el segle I a. C., en època d'August. La fundació de *Barcino* va suposar, d'una banda, una modificació en l'estructura del territori, ja que es dividí per tal d'estructurar i ordenar el camp i per facilitar, mitjançant el cadastre, la recaptació d'impostos. De l'altra banda, i relacionat amb el que acabem d'esmentar, la nova fundació va significar la desaparició d'algunes *villae* republicanes tardanes i la construcció d'altres de noves a partir del segle I d. C., mentre que les que sobrevisqueren foren objecte de modificacions importants.

Des de començament del segle IX el territori de la ciutat de Barcelona s'amplià amb l'establiment dels primers nuclis de població situats fora del recinte que englobava la muralla romana, constituint burgs o barriades, anomenades també vilanoves, establertes al voltant de centres d'ordre econòmic o religiós com és el cas d'esglésies, el mercadal, el port o els hospitals. Lentament les muralles romanes anaren perdent el seu valor defensiu i la funció aglutinadora i proteccionista exercida durant més de 900 anys. A la fi del segle XI l'antiga muralla havia perdut tota la seva funcionalitat com a recinte defensiu tot i que el nucli urbà que delimitava continuà mantenint el paper de centre polític i religiós.

Durant els segles XII-XIII es produeix un moment d'expansió econòmica. Això es va traduir en concret en l'augment de la implantació de tallers, la urbanització del *suburbium* al peu de les muralles, el creixement de les zones destinades al conreu (sobretot al sud de Santa Maria del Pi), i comença la transformació dels espais lliures en horts i posteriorment en habitatges. A mitjans del segle XII, les ordes militars (templers, hospitalers i del Sant Sepulcre) van rebre propietats al territori de Barcelona. L'espai va ser dividit

gradualment en parcel·les i llogat per propòsits edificatoris. Aquest procés va afectar sobretot una àrea compresa entre el carrer Canuda fins a l'església de Santa Anna i també en direcció sud fins al carrer Portaferrissa.

Tant el carrer de la Portaferrissa com el del Pi queden centralitzats per l'església de Santa Maria del Pi, de la qual sembla que ja hi ha notícies cap el s. X. Ara bé, tot sembla indicar que es va anar formant una petita aglomeració humana al llarg del camí que anava cap al Llobregat i cap a l'actual Sant Cugat del Vallès, al voltant del qual hi havia una de les necròpolis de la ciutat romana, encara avui visible a la plaça de la Vila de Madrid. Les fonts fan referència a tot aquest sector fora muralles com a una zona poc salobre, prop d'un estany anomenat Cagalell, on desembocaven diversos torrents que creuaven el pla i que hi dipositaven molts dels sediments que arrossegaven; és per aquest motiu que a aquest indret se l'anomenava dels Còdols, denominació que va acabar essent canviada per la del Pi, degut a l'existència d'un gran arbre d'aquest tipus dominant tot aquell paisatge.

El creixement poblacional fou bastant ràpid, i ja en el s. XI es parla del Pi com una de les vilanoves que s'havien desenvolupat al voltant de l'antiga ciutat encintada per la muralla d'època romana. Una vilanova amb una base econòmica agrícola i ramadera, similar a la veïna vilanova dels Arcs, i similar a la de Sant Cugat o de Sant Pau, però diferenciada de les de Santa Maria i de la Bòria, més properes a la línia de costa i dedicades a l'activitat comercial i portuària. Aquest ràpid desenvolupament l'hem de vincular a la bonança agrícola que es va viure entre els s. X i XII, fenomen al qual més tard haurem d'afegir el creixement comercial dels segles posteriors.

Durant el s. XIII es contempla la possibilitat de bastir un nou cinturó de muralles que inclogui aquests nous nuclis, per tal de protegir-los i admetre'ls a l'entramat urbà, moment en que el barri del Pi queda incorporat de manera definitiva dintre del recinte fortificat; d'ençà aleshores, dins d'una ciutat que veu frenada la seva expansió per l'existència de les muralles, existeix una zona amb amplis terrenys edificables que fins llavors només es dedicaven al conreu; tot i així, la zona ja havia estat parcel·lada durant el S. XII al ser adquirit en propietat per l'orde del Sant Sepulcre, establert a l'església de Santa Anna. Seran els carrers del Pi i de la Portaferrissa els que presentaran una

urbanització més primerenca, el primer per ser la fossilització del camí que menava, com ja hem dit, cap a Sant Cugat, i el segon per ser pas obligat cap a una de les portes del recinte emmurallat que baixava per les Rambles, la Porta Ferrissa, dita així pel revestiment metàl·lic que presentava i que ja es documenta cap el 1260. Al Portal de la Boqueria, al començament del segle XIV, ja hi havia una font d'aigua procedent de Montjuïc, amb abeurador. Aquesta font era molt utilitzada pels transeünts que seguien la ruta del Llobregat. També durant els anys 1303 i 1310, quan es va prohibir l'entrada d'animals morts dins la ciutat, si algú volia vendre carn ho havia de fer fora dels murs de la ciutat, davant el portal de la Boqueria. El 1310 la taula de venda dels animals morts i malalts es trasllada de manera definitiva davant la Porta Ferrissa.

L'església de Santa Maria del Pi tenia un cementiri que la circumdava per l'orient, migdia i nord, quedant a l'oest la sagristia i els horts. Aquest cementiri es va ampliar amb la successiva compra de cases adjacents, sobretot arrel de la pesta negra de 1348. No va ser tapiat fins al 1563.

En èpoques posteriors, la construcció de palaus pertanyents a famílies amb un alt poder adquisitiu reforça el caràcter residencial i potser exclusiu de la zona. Entre la parròquia de Santa Anna i la Plaça Nova es pot destacar el Palau de Solterra i els palaus dels marquesos de Caldes de Montbui. L'estudi detingut dels fogatges i del Reial Cadastre borbònic ofereix una visió diferent a la del simple inventari arquitectònic. Caldria ser contrastada amb una investigació arqueològica dels habitatges més humils que existien en la zona que ens ocupa.

L'urbanisme de la zona va quedar gairebé inalterat fins els s. XVII i XVIII, durant els quals es van construir bona part de les cases senyoriales que podem observar avui dia, tant al carrer del Pi com al de la Porta Ferrissa. Però és durant el s. XX quan es fan canvis significatius, sobretot després de la guerra civil (1936-39) i dels bombardejos de l'aviació franquista, que van afectar la part del barri més propera a la Catedral. Fruit dels enderrocs, es va eliminar diversos carrers per tal d'obrir la plaça Nova, i es va eixamplar la plaça de la Cucurulla, que restava inalterada des del s. XIV.

Intervencions anteriors

Tenint en compte la notable quantitat d'excavacions arqueològiques que s'han efectuat en aquesta zona, ens limitarem únicament a exposar aquelles més properes a la zona intervinguda i de més entitat, pel que fa a les dades que han aportat sobre el desenvolupament urbanístic de la zona.

A la Plaça Vila de Madrid¹ aparegueren restes del primer convent (de Santa Teresa de Jesús) de les Carmelites Descalces, datat del 1588. Via sepulcral i necròpolis romana del s. I-III d.C.

Al carrer Cucurulla 9 i Carrer dels Arcs 5-7 (Reial Centre Artístic de Barcelona)² es documenta una claveguerra del 1800 i algunes estructures muràries.

Al Carrer de la Palla i Boters es realitzà una intervenció³ que va permetre documentar diferents materials romans datats entre els segles I i V d.C., així com diferents restes pertanyents als segles XVIII i XIX.

El 1967 al Carrer dels Arcs núm. 1, es realitza una intervenció que implica la troballa de les pilastres que sostenien els arcs de l'aqüeducte romà, i de la torre distribuïdora d'aigües del S.XIV. La segona intervenció duta a terme el 1988 es situa al número 5, durant les obres d'ampliació del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears. Es va trobar una àrea de necròpolis romana amb les restes de la fonamentació d'un monument funerari o mausoleu de basament quadrangular⁴.

A l'avinguda de la Catedral⁵ es realitza una intervenció degut a la construcció d'un aparcament subterrani, la qual cosa va permetre observar l'existència d'un fossar davant la muralla romana amortitzat durant el segle I d.C., els pilars de l'aqüeducte i diferents restes que anaven des de períodes medievals fins a temps contemporanis.

¹ Beltran, J; Busquets,F; Pastor, I, 2004

² Vilardell, A, 2002

³ AAVV, 1993

⁴ AAVV, 1993

⁵ Blasco, M; Miró, C; Rovira,C, 1992

5. Metodologia

Per tal d'aconseguir els objectius marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. En relació amb la metodologia de registre, la seqüència estratigràfica s'estableix per a entendre la formació, delimitació i estructuració dels estrats i la seva possible posterior destrucció. De la mateixa manera, ajuda a interpretar els diferents processos sedimentaris i postdeposicionals que han tingut lloc en aquest espai. Amb aquests pressupostos, s'ha establert un registre detallat dels diferents estrats que configuren la zona excavada, utilitzant a tal efecte el sistema d' Unitats Estratigràfiques (U. E.) dissenyat per E. C. Harris (Principles of Archaeological Stratigraphy, 1979), que permet analitzar de forma individualitzada cada una de les incidències que afecten la seqüència estratigràfica. S'ha realitzat una fitxa descriptiva de cada Unitat Estratigràfica. En ella es registren tots els paràmetres que permetin la seva correcta identificació i descripció: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona.

La identificació d'U.E. s'estableix mantenint l'ordre d'aparició durant el procés d'excavació i es realitza utilitzant una clau, en aquest cas, de tres o més dígits, començant tota la seqüència numèrica en el 100 (nivell superficial), segons els sectors diferenciats. Aquest sistema s'ha emprat amb la finalitat d'evitar qualsevol alteració de la seqüència numèrica o un altre tipus d'interferència en el cas d'una estratigrafia complexa.

La documentació es completa amb un registre gràfic detallat, que inclou la fotografia convencional.

El sistema de treball utilitzat va combinar l'ús del martell pneumàtic per l'obertura del paviment amb l'excavació manual adreçada al descobriment de les restes que podien aparèixer.

6. Descripció dels treballs realitzats

L'obra de canalització en rasa per instal·lar un nou cablejat elèctric de baixa tensió comprenia un tram total de 155 m entre el núm. 7 i el núm. 11 del carrer del Pi (**Figura 1**).

L'actuació arqueològica se centrà, per una banda, en el control visual de la realització del tram de rasa per part de l'empresa adjudicatària i, per altra banda, en l'excavació manual per part de la direcció tècnica quan les característiques del sediment extret així ho exigien. La obertura es va fer amb martell pneumàtic i l'excavació de manera manual.

Les obres s'iniciaren el dia 3 de març i van concloure el 7 del mateix mes. El procediment de treball va consistir, en primer lloc, l'aixecament del paviment mitjançant un martell pneumàtic i posteriorment es va fer el buidatge de les rases manualment.

Es va començar l'obertura just davant del número 7. A efectes pràctics, la direcció tècnica considerà oportú atorgar el recorregut total (155 metres) el mateix número de rasa (Rasa 100) pel fet que les característiques de l'estratigrafia eren idèntics als diferents trams de la rasa. Tot i així, el recorregut es va fer amb l'obertura de 12 cales. Totes aquestes cales discorren paral·leles a la línia de façana del carrer de del Pi, amb una orientació N-S.

Rasa 100

Rasa que va des de l'ET del número 12 del carrer del Pi fins al número 7 on s'havia de connectar la línia de baixa tensió.

Tenia 155 m de longitud, 60 cm d'amplada i entre 50-60 cm de profunditat, l'espai necessari per a la introducció del cable. Té una orientació N-S i se situa perpendicularment a l'actual línia de façana, del carrer del Pi. En molts trams de la rasa, foren apareixent altres serveis anteriors (telèfon, aigua i electricitat) tant en sentit longitudinal com perpendicular a la direcció de les cales, en relació amb la cota esmentada de 50-60 cm.

L'estratigrafia constava d'un nivell de paviment (U. E. 100) format per lloses de pedra de 40 cm. d'amplada, 80 cm. de llargada i 6 cm. de gruix. La preparació de paviment (U. E. 101) de formigó variava una mica segons el tram

de la rasa i oscil·lava entre 15 i 30 cm de potència en total i un nivell de sauló (U. E. 102) barrejat normalment amb elements actuals com escombraries i restes de runa constructiva entre 24 i 30 cm. En molts trams, aquesta estratigrafia queda tallada per les diverses rases dels diversos serveis (aigua, llum, gas i telèfon).

7. Conclusions

Aquesta intervenció arqueològica, realitzada al carrer del Pi, tenia com a fites descobrir i documentar possibles restes arqueològiques conservades durant les obres que l'empresa FECSA-ENDESA tenia previst d'efectuar per a la realització de la canalització en rasa d'una línia elèctrica subterrània de baixa tensió.

En aquest sentit, i com ja ha quedat reflectit a l'apartat anterior, hem de concloure que els resultats han estat negatius. D'una banda, un dels elements que més ha condicionat el volum nul de dades arqueològiques obtingues ha estat l'escassa profunditat on s'ha instal·lat la canalització (50-60 cm). A això se li ha d'afegir la presència d'altres serveis (aigua, gas i electricitat), instal·lats amb anterioritat i que mantenien una cota similar a la requerida per a aquesta obra; i també el fet de tractar-se d'una excavació preventiva de caràcter molt localitzat i parcial. En definitiva, ha resultat impossible documentar algun tipus de resta constructiva relacionada amb l'ocupació romana, medieval o moderna, que sabem que en el passat es produí en aquest sector de Barcelona, i per tant només podem afegir que els resultats d'aquesta intervenció difícilment poden aportar respostes als interrogants plantejats al voltant del poblament i l'urbanisme de la ciutat al llarg d'aquestes etapes de la seva història.

8. **Bibliografia**

- AA. VV. (1969-1980): *Gran enciclopèdia catalana*. 15 vol. Edicions 62 – Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.
- AA. VV. (1982): *Gran geografia comarcal de Catalunya. Volum 8: El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AA. VV. (1985): *Passat i present de Barcelona (II). Materials per a l'estudi del medi urbà*. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona. Barcelona.
- AA. VV. (1993): “Intervencions a Barcino (1982-1989)”, a *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana, Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- AA. VV. (1999): *Els Barris de Barcelona. Volum I. Ciutat Vella. L'Eixample*. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. *BCNPIC: Punt d'informació cartogràfica de Barcelona*. <http://www.bcn.es/cqi-bin/pt.pl?url=/guia/bcnpicc.html>
- AMADES, Joan (1984): *Històries i llegendes de Barcelona. Passejada pels carrers de la ciutat vella. Volum II*. Edicions 62. Barcelona.
- BANKS, P. (1992): “L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300”, AADD: *Història de Barcelona 2. La formació de la Barcelona Medieval*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- BELTRAN, J; BUSQUETS, F; PASTOR, I. 2004. “Memòria de la intervenció arqueològica a la Plaça Vil·la de Madrid (Barcelona)”. Inèdit.
- BLASCO, M.; MIRÓ, C.; ROVIRA, C. 1992: “L'avinguda de la Catedral de l'ager de la colònia *Barcino* a la Vilanova dels arcs”. Servei Municipal d'Arqueologia de la Ciutat de Barcelona.

- CARANDINI, A. (1997): *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.
- CARRERAS I CANDI, F. (1909): “La ciutat de Barcelona” *Geografia General de Catalunya, vol. III*. Barcelona.
- CIRICI, Alexandre (1975): *Barcelona paso a paso*. Teide. Barcelona..
- GARCIA ESPUCHE, Albert; i GUÀRDIA BASSOLS, Manuel (1986): *Espai i societat a la Barcelona preindustrial*. Edicions de la Magrana. Barcelona.
- GRAU, R. (1997): “Consideracions històriques sobre el centre de Barcelona”, AA.VV: *Els barris de Barcelona. Volum I. Ciutat Vella i Eixample*, Enciclopèdia Catalana, pp. 33-56.
- GUÀRDIA, Manuel; i GARCIA ESPUCHE, Albert (1992): “Consolidació d’una estructura urbana; 1300-1516”. A: *Història de Barcelona. Volum 3: La ciutat consolidada (segles XIV i XV)*. Dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 35-72.
- HARRIS, Edward C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- HURTADO, Víctor; MESTRE, Jesús; i MISERACHS, Toni (1995): *Atlas d’història de Catalunya*. Edicions 62. Barcelona.
- MESTRE, J. (1997): “Les divisions político-administratives de la ciutat de Barcelona”.
- MIRÓ i ALAIX, Carme (2005): “Balanz anual de l’activitat arqueològica a la ciutat (setembre 2003 - desembre 2004)”. *Quaderns d’arqueologia i història de la ciutat de Barcelona, època II, any 2005, núm. 01*: pàg. 133-149.
- OLIVÉ I GUILERA, J.: “Les rieres del pla de Barcelona a mitjan segle XIX” *Actes del III congrés d’història de Barcelona*. Barcelona.

- PALET i MARTÍNEZ, Josep Maria (1997): *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època ibero-romana i l'altmedieval segles II-I aC – X-XI dC*. Centre d'Arqueologia de la Ciutat, Institut de Cultura. Barcelona.
- RIBA I ARDERIU, O. (1993): "Assaig sobre la geomorfologia medieval de la ciutat vella de Barcelona" *Actes del III congrés d'història de Barcelona*. Barcelona.
- ROCA SOLÀ, Francisca (1975). "La regulació de la vida ciutadana por el municipio de Barcelona, 1300-1350". Universitat de Barcelona.
- SANZ PARERA, Miquel (1988): *El Pla de Barcelona. Constitució i característiques físiques*. Amelia Romero, editora. Sant Cugat del Vallès.
- TRÓCOLI, Isabel G. i SOSPEDRA, Rafel (Eds.) (1992): *Harris Matrix. Sistemes de registre en Arqueologia* (2 vols.), Pagès Editors, Lleida.
- VILARDELL, A. 2003: "Intervenció arqueològica al carrer de la Cucurulla 9 i al carrer dels Arcs 5-7 de Barcelona". Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

ANNEXES

- Repertori estratigràfic

Fitxa d'Unitat Estratigràfica: C/ del Pi, 12, 7-11				UE : 100
Sector: Rasa 100		Codi MUHBA 032/08	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Paviment del carrer actual.			
DESCRIPCIÓ :	Superficial format per lloses rectangulars de 80x40x6 cm de granit. Cota inicial: 9,2 m s.n.m.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	101	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

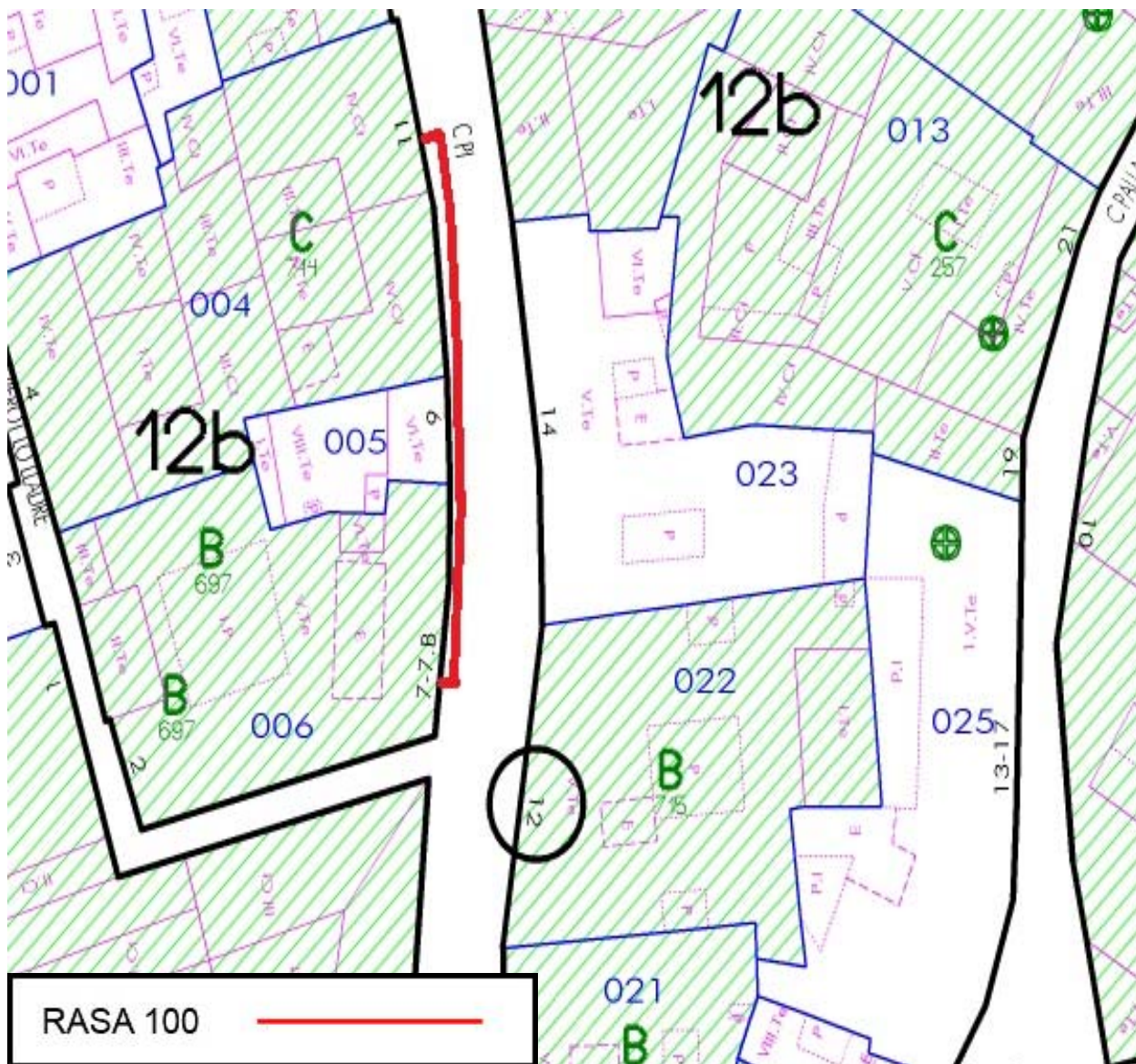
Fitxa d'Unitat Estratigràfica: C/ del Pi, 12, 7-11				UE : 101
Sector: Rasa 1		Codi MUHBA 032/08	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Preparació de Paviment			
DESCRIPCIÓ :	Formigó. 15 i 20 cm. Cota inicial: 9,14 m s.n.m.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	102	Es cobert per	100
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica: C/ del Pi, 12, 7-11				UE : 102
Sector: Rasa 100		Codi MUHBA 032/08	Cronologia: Segle XX	
DEFINICIÓ :	Nivell d'aportació de seveis			
DESCRIPCIÓ :	Serveis i sauló de color vermellós barrejat amb deixalles, de 24 i 30 cm de potència total. Cota inicial: 8,94 m s.n.m. Cota final: 8,64 m s.n.m.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	101
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

- DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

Figura 1

Traçat de la intervenció

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Foto 1

Tram del carrer del Pi on es va realitzar la Rasa 100

Foto 2

Cala 1 de la Rasa 100

Foto 3

Cala 2 de la Rasa 100

Foto 4

Cala 3 de la Rasa 100

Foto 5

Cala 4 de la Rasa 100

Foto 6

Cala 6 de la Rasa 100

Foto 7

Cala 12 de la Rasa 100